

DESKRIPTOROS, KOORDINÁLT INDEX-RENDSZERŰ INFORMÁCIÓ - VISSZAKERESÉS UNITERM- ÉS FÉNYLYUKKÁRTYÁN A HUSIPARI MŰSZAKI KÖNYVTÁRHÁLÓZATBAN

Tóth István András

Országos Husipari Kutató Intézet

1. A szakmánkénti, vagyis decentralizált teauruszalkotás szükségessége

Alapvető feltételezésünk, hogy az egyes tárcaszintű vagy iparági könyvtáraknak maguknak kell szembenézniük a saját deskriptor nyelv, a saját teaurusz kialakításának nehézségeivel. Ez abból is következik, hogy minden iparágban megvan a maga folyton változó, bővülő szakmai nyelve. A szakemberek szűkebb körének tájékoztatására tervezett, tehát mikro-információs rendszernek e szakmai nyelv minden árnyalatát, minden fordulatát hűen, gondosan kell követnie ahhoz, hogy a műszaki-gazdasági információkat visszakereső kutató, vagy iparági szakember gondolkozásmódját sikeresen utánozza, olyan kifejezés-környezetet teremtsen, amely e kollektiva egymás közti szóbeli és írásbeli kommunikációjának egyébként is természetes eleme.

Az új fogalmak különben sem csak egy szaknyelvi szargondivat változásait jelentik, hanem egyben pontosan tükrözik az ismeretágban felvetődő új problémák egész tematikai sokrétűségét, a más ismeretágakkal való kooperáció és az átkölcsönzések révén megtermékenyülő szakmai nyelv rendkívül gyors, dialektikus fejlődését.

Reménytelen vállalkozásnak látszik, hogy ezt a fejlődést országos szinten is úgy kövessék, mint ahogy az a népgazdasági hierarchia alacsonyabb fokain még lehetséges. Az országos dokumentációs központ szerepét ez a tény nemhogy kizárná, inkább aláhuzza. A teaurusz készítés elméletében és technikájában nyújtott központi módszertani segítség szükségességét a továbbiak még világosabbá teszik.

Nemcsak a módszertani szétsugárzó tevékenység, de a kooperáció és az országos méretű szintézis munkája is szükséges, különös tekin-

tettel éppen a "visszacsatolási kapcsolatra", vagyis a hálózatok mikro-információ-visszakereső rendszerei készítése és a velük való tapasztalatok betáplálására a központba. A kooperációs igények még nemzetközi szinten is egyre sürgetőbben jelentkeznek, amit jól bizonyít a deskriptor rendszerekkel és használatukkal foglalkozó, az NDK-ban 1966-ban megrendezett szimpózium /1/. A KGST államok együttműködésének és a nyugati teauruszok átvételének szorgalmazásán kívül a szimpózium hangsúlyozta a szókincs gyűjtése és rendszerezése - a teaurusz kompiláció munkája - közben a használók igényeinek figyelembevételét, és ezzel nyitó gondolatunk fontosságát huzza alá.

C.N. MOOERS /2/ szerint a jövőbeni felhasználókat rá kell venni az együttműködésre a rendszer kifejlesztésében. A rendszer alapjait már 100 dokumentum feldolgozásával meg lehet vetni. Pl. egy kutatóintézet könyvtárosa felkéri az intézet igazgatóját és azt a néhány tudományos kutatót, aki tájékoztatási igénnyel rendelkezik, hogy az eléjük kerülő könyveket vagy egyéb dokumentumokat belátásuk szerint elemezzék és lássák el az általuk választott legkifejezőbb tárgyszavakkal. Jellemezzenek minden dokumentumot átlag 3-4 deskriptorral, így egy-két munkaösszejövétel alatt elkészül a szükséges deskriptor-jegyzék. MOOERS szerint a deskriptorok optimális száma 250-350 körül mozog. MOOERS mindennél értékesebbnek tartja, ha az indexelőnek a felhasználóval személyes kontaktusa van. Nyilvánvaló, hogy az ő koncepciójával és az itt tárgyalt ún. mikro-információ-visszakereső rendszer méreteivel csakis az imént vázolt decentralizált deskriptor-gyűjtés fér össze.

Az iparági tájékoztatási központok életközelsége, empirikus problémaközelítése jó hatással lehet a visszakereső rendszer nyelvnek kialakítására, de az elmélet, a módszertani jártasság, az alapelvek tanulmányozására fordítható idő stb. tekintetében hátrányban van egy országos vagy tárcaszintű nagyobb szervezettel szemben. A nehézségek csak futólagos szemrevételezésekor is felvetődhet a kérdés, szükséges vállalkozás-e nem-hagyományos visszakereső rendszer kidolgozása ezen a szinten, s milyen előnyökkel járhat?

a/ A saját deskriptor nyelv teljesen kötetlen, hajlékony, az ipar vagy ismeretág speciális igényeire épül, azzal együtt fejlődik.

b/ A használónak saját fogalomtári környezetet ad, tehát az információ nyelv ökológikus.

c/ Jóval egyszerűbb és áttekinthetőbb, mint a hagyományos rendszerek, pl. ETO. Használatának megismerése kevesebb előtanulmányt igényel, mint az ETO-é.

d/ Az iparági tagkönyvtárak nem-függetlenített dolgozóinak olyan visszakereső rendszert kell ajánlani, amely szakképzettség nélkül is létesíthető és a legkisebb munkabefektetéssel viszonylag a legnagyobb tartalmi feltárást nyújtja.

2. A deskriptor-rendszer információhordozója: a fénylyukkártya

A fenti követelménynek leginkább az uniterm- és fénylyukkártyák felelnek meg, ezek viszont jellegüknél fogva megkövetelik valamilyen deskriptor-rendszer kialakítását.

B.T. STERN /3/ nyomán a fénylyukkártya néhány előnyét így foglalhatnánk össze: a tételes besorolásu, pl. szak szerinti betűrendes katalógussal szemben a fogalom besorolásu, másképp inverz rendszerben /egyetlen fogalom jelölésére szolgáló fénylyukkártyán az összes idetartozó tétel/ jóval kisebb mennyiségű, hiszen csak a használt fogalmak számával egyenlő mennyiségű lyukkártyalap szükséges. Bizonyos fokú gépesítést kis költséggel el lehet érni, a tartalmilag feltárt anyag könnyen hozzáférhető, továbbá biztosítja a több szempont szerinti egyidejű keresést.

3. A husipari tezaurusz előzményei

Talán nem lesz érdektelen teljes őszinteséggel és időrendi hűséggel nyomon követni azt az utat, amely a husipar területén a jelenlegi koordinált index-rendszer kialakításához vezetett.

Az egységes hálózati információs rendszer létesítésénél először az ETO-val tettünk kísérletet. Kidolgoztuk a husipari műszaki könyvtárhálózat ETO szakjeleinek jegyzékét /1965/. Ez az ETO általános részének komprimált, a nem-függetlenített könyvtárosok részére "megemészthető" változatából, a szakterületet /637.5/ képviselő összes jelzeteknek a nemzetközi kiadásban szereplő fogalmainak fordításából, valamint jó néhány, a husipari technológiával és kutatással rokon, de a maga nemében külön diszciplína jelzeteinek gyűjteményéből áll. Természetesen két részből, a fő táblázati jelzetekből és az ezekre utaló betűrendes indexből tevődik össze. A fő táblázati jelzetek száma 108, ebből a szigorúan husipari műszaki és technológiai műveltet kifejező számok mennyisége 20, a hozzá kapcsolódó segédtudományoké szintén 20 jelzet.

3.1 Az ETO az iparági könyvtárhálózatban

Egyike a nehezen elhatárolható kérdéseknek, hogy a fogalomtár a szakkérdések mellett mennyit öléljen fel az általános ismeretágakból. A centrális tárgykör kapcsolata az általános ismeretágakhoz, ennek milyensége és intenzitása határozza ezt meg, de éppen ez a kapcsolat nehezen fejezhető ki a diszciplínák korunkban tapasztalható határterületi elmosódásának irányzata miatt a maga gazdagságában anélkül, hogy ez a szakterületi feltárás minimális koncentrációjának fokát, a válogatás mindenképpen szükséges ökonómiáját ne veszélyeztetné. Az általános rész kidolgozásához az ETO egyes, rendszerint speciális kiadványi célokhoz összevont, kisebb jelzet- és fogalomtárai jó segítséget nyújtottak /pl. a Külföldi könyvek országos gyarapodási jegyzéke Természettudományok szekciójának, az OMKDK

és más nagy könyvtárak bibliográfiáinak és központi folyóiratcímjegyzékeinek, a Műszaki bibliográfiának, a Magyar Nemzeti Bibliográfiának ETO szakrendszerű vázlatai/. A fent vázolt összeállításban segédtáblázati számok nem szerepelnek, hogy a rendszer nem-függetlenített könyvtárosok részére is használhatóvá válják. Ugyanez okból nem tér ki az összetett ETO számok képzésére és használatára sem, vagyis lényegében csak az ETO nagyon durva vázlatának tekinthető.

Szemléletmódunk időközben megváltozott /1966 eleje/. Tapasztalunk kellett hálózatunk munkatársainak idegenkedését az ETO-tól, azt, hogy ez a szakrendszer teljesíthetetlenül magas követelményeket támaszt az átlagos, osztályozásban nem jártas hálózati könyvtárosokkal szemben. Be kellett látnunk, hogy egy teljes utalórendszerrel rendelkező, szabványszerű ETO cédulakatalógus megalkotásának és fenntartásának igénylése a hálózat tagkönyvtáraitól teljesen irreális követelmény. Meggyőződhattunk róla, hogy a hálózat dokumentumainak tartalmi feltárása, bár sürgetően szükséges, nem történhet meg az ETO segítségével. Az egydimenziós cédulakatalógus helyett a többdimenziós fénylyukkártya kínált nagy lehetőségeket, ehhez viszont saját fogalomrendszert kellett kiépítenünk.

3.2 Az iparági információs kiadvány szakrendje

A deskriptor-gyűjtemény megalkotásának első fázisát tulajdonképpen az iparági tájékoztató kiadványunk szakosított tartalomjegyzéke fogalom-gyűjteményének kialakításától kell számitanunk, ami több mint négy éve, 1964 elején történt. Ez a kis vokabulárium még csak szűkebb szakmára, a magproblémára vonatkozott, a speciális deskriptorok III fogalom osztályozási hierarchiában feltáró gyűjteményét jelentette. Ez a gyűjtemény alapján véve a könyvtár szellemi terméke volt, de az Intézet igazgatója szakmailag lektorálta, segítette a végső összeállítást.

A gyűjtemény bázisa a husipari kutatás és gyakorlat jelentősebb és egy-egy főbb aspektusával, pl. technológia, gépészet, bakteriológiai husvizsgálat, minőségellenőrzés, kémia stb. foglalkozó könyveinek, valamint az élelmiszeripar, annak alap- és segédtudományai - a biológia és a mezőgazdaság - fontosabb külföldi tudományos referáló lapjainak tartalomjegyzékei voltak. Bizonyos fenntartással állíthatjuk, hogy a deskriptor-gyűjtéshez a tartalomjegyzékek generikusabb fogalmait, az egyes összefoglaló fejezetcímeket lehet felhasználni, míg /az ezeket irányító/ tezaurus kialakítására a kézikönyvek végén található tárgyszómutatók, Sachwortregisterek vagy a referáló lapok subject indexei alkalmasabbak.

A Szakirodalmi tájékoztatónk tartalom-, illetve deskriptor-jegyzékének összeállításánál segédletül felhasznált forrásunkakat az Irodalomjegyzék 5. tétele tartalmazza.

A gyűjtésnél felhasználtuk az ETO-t is, az alábbi alosztályokat, illetve generikus funkcióju fő táblázati számok fogalmi nomenklaturáit vettük át, amit itt saját rendszerező betűrendes deskrip-

tor-jegyzékünk sorrendjében közlünk: Elektrotechnika - Fényképezés - Fizika - Gépészet - Gyárak berendezése, műhelyi műveletek - Hűtőtechnika - Ipargazdaságtan - Kémia - Kémiai technológia - Könyvtitel - Munkaügy - Népgazdaság - Üzemgazdaság. Ezek csak az átvett főfogalmak, némelyiknél az alájuk tartozó nomenklaturából még további fogalmakat is kölcsönöztünk, mindig a saját céljainknak megfelelő részletezést tartva szem előtt.

A Szakirodalmi tájékoztató tartalomjegyzékét az 1.sz. mellékletben közöljük. A Szakirodalmi tájékoztató egyszersmind a Husipari fogalmak betűrendes mutatóját is tartalmazza. Ez egyrészt a tartalomjegyzékben szereplő generikus jellegű deskriptorokat mechanikus betűrendben sorolja fel, másrészt sok olyan specifikus fogalmat gyűjt össze, amelyek a tartalomjegyzékben szereplő deskriptorok nem nyelvtani értelemben vett szinonimái, vagyis egyedi fogalmak, melyeket összevontunk egy általános fogalom alá, és ezekről természetesen utal az előbb említett, őket képviselő deskriptorokra. A III deskriptorral szemben a betűrendes mutató első változata már kb. 370-380 különálló fogalmat tartalmazott. Ezek száma az indexelés gyakorlati kivitelezése közben, ha nem is robbanásszerűen, de egyre nő, és ez az irányzat, ha most már csökkenő tendenciával is, de állandóan jelen van. Fentiek a későbbi végleges tezauszus magjai voltak.

A Szakirodalmi tájékoztató így alkalmassá vált a kifejezetten speciális husipari közlemények, műszaki kiadványfajta szerinti /folyóiratcikkek, kutatási jelentések, szabványok és szabadalmak/ leírására, de csak erre.

4. A tezauszus-összeállítás forrásai és technikája

Ha a hálózat egységes és teljes rendszerét akartuk kialakítani, olyat kellett választanunk, amely az egész állományt, az egész információs bázist képes leírni, az általánost éppúgy, mint a speciális, a szakkönyveket, kézikönyveket és monográfiákat éppúgy, mint a folyóiratcikkeket. Újabb nagyszabású gyűjtőmunka vált szükségessé, egyrészt, hogy a speciális szakfogalmakat a legfinomabb bontásban nyújthassuk, másrészt, hogy a hiányos általános részt is kielégítően megezerkeszthessük.

Gyűjtési módszerünk az volt, hogy gondos fogalomértékelés alapján kigyűjtöttük a szükségesnek ítélt kifejezéseket a részben már említett forrásokból, amelyek közül még külön meg kell említenünk a műszaki részletesség, osztályozottság szempontjából igen jól használható Husipari ágazati gépek /1965/ c. korszerű kézikönyvet, és ugyan-csak gépészeti szempontból az egyes nagy nyugati cégek jól szerkesztett prospektusait. Ily módon 1053 deskriptorból álló gyűjteményt alkottunk.

Ebben a speciális husipari fogalmakat sikerült részletesen kifejesszünk, az egyes gyártási technológiákat fel tudtuk bontani legpróbb fázisaira.

pl.: **SONKAGYÁRTÁS**

- csepegtetés
- csontozás
- előhűtés
- formából való kiemelés
- formázás
- főzés
- füstölés
- gépbe helyezés
- hússzékek
- hűtés
- injektálás
- kivágás
- lemosás
- nyersanyagok
- pácolás
- spékelőtük
- több tűs fecskendezés

Az árjegyzéki bontás legfinomabb részleteit, a hus szármarzását, tehát a közleményekben szereplő leggyakrabban tárgyalt objektumot anatómiai rész, felhasználási érték, kémiai összetétel, kor, érettség, vágóállat fajta keresztmetszete, feldolgozási foka és még sok másféle szempont szerint egyszerre több dimenzióban meg tudtuk határozni.

4.1 A végleges fogalom-gyűjtemény ismertetése

A rendszer tüzetesebb vizsgálatánál kitűnt, hogy ebben a formájában a jelenlegi állományra vonatkoztatva még túl részletes és különösen hálózati, egységes deszkriptor-rendszerre válásra a fogalmak nagy száma miatt sem alkalmas. Összeállításával azonban nem végeztünk felesleges munkát, mert a bővítés mindenkori alapjává vált.

Az 1000 fogalmas rendszerből egy 353 deszkriptort tartalmazó fogalomtárat válogattunk ki. Ugyanakkor az 1000 szavas rendszerhez olyan mechanikus betűrendbe rendezett utalás- és hivatkozás rendszert építettünk ki, amelyben a már kidolgozott 1000 deszkriptorról és a quasi-szinonimákról a használandó tulajdonképpeni deszkriptorokra utaltunk hierarchikus láncutalással, és a kollaterális generikusok között kölcsönös hivatkozásokat helyeztünk el. Ebből a betűrendi mutatóból kettőt készítettünk; az egyik az általános részhez, a másik a husipari fogalom-gyűjtemény kezeléséhez nyújt segítséget. Ez utóbbi felosztást azért láttuk célszerűnek, mert a husipar generikusa a 353 deszkriptoron belül egymagában 71 specifikus fogalmat /és ezek csak felfelé viszonyított specifikusok, a részletezési létrán lefelé haladva maguk is generikusok/ és az azokhoz a tezauruszban sorolt számos egyéb fogalmat takar.

Ha a tezaurusz és a deszkriptor-szótár anyagát nézzük, érdemes megemlíteni, hogy az általános ismeretágak tezauruszában mintegy 670, a husiparra vonatkozó speciális részben, amelyről most volt szó, 570

különálló fogalmat soroltunk fel. A tezausz tehát a 353 deskriptorral szemben 1240 egyedi fogalmat tartalmaz. Állandó bővítése, a rendszer fejlődőképességének záloga és mintegy egészséges fékező szerepet tölt be azzal a természetes nyomással szemben, hogy az állomány fejlődése folyamán azonnal a deskriptor-szótár szükségtelen, sőt káros, hirtelen növekedése, illetve túlburjánzása következék be. Ehelyett az egy deskriptorhoz rendelt, asszociált quasi-szinonimák száma és ezzel az egyes deskriptorok jelentéstartománya bővült, mely viszont bizonyos tágulás után szintén kikövetelheti a jelentéshálózat újrafelosztását.

A 2.sz. mellékletben bemutatjuk az osztályozott betűrendes deskriptor-jegyzék egyik részletét, a tezauszából pedig az arra vonatkozó rész szemelvényét, mind az általános ismeretágakból, mind a huszárparból vett példán.

5. A katalógus telepítésének gyakorlati kérdései

A továbbiakban a többdimenziós katalógus telepítésének gyakorlati kérdéseit tárgyaljuk.

A rendszert EKAHA fénylyukkártyán és stencil sokszorosítógépen lehuzott 10 x 14 cm méretű uniterm kártyákon létesítettük a hálózat tagkönyvtáraiban. Az EKAHA kártya 7000 művet tartalmazó állomány feltáráására alkalmas.

Hálózatunkban 19 könyvtár van. Ezek közül 9 könyvtárban fénylyukkártyát és 4 helyen uniterm indexet használtunk információhordozóként /ld. 3.sz. melléklet/. Az állomány átlagmennyisége ezekben a könyvtárakban 600 kötet. A fénylyukkártyát elsősorban a nagyobb helyeken létesítettük, ahol a személyi vagy egyéb kedvező feltételek ezt indokolták. A gyakorlati munkát minden esetben az iparági könyvtárvezető maga is végezte és egyben ismertette a rendszert. Ugy tapasztaltuk, hogy a létesítés munkaigénye a fénylyukkártya és az uniterm esetében megközelítőleg ugyanaz, sőt a lyukkártyák lyukasztása még valamivel több időt is vesz igénybe. A feldolgozást rendszerint két munkaerő végezte, akik közül az egyik az iparági központi könyvtár vezetője, tehát a deskriptor-rendszer megalkotója és ennél fogva alapos ismerője, s az osztályozásban, tárgyszavazásban egyébként is jártas, a másik, aki nem függetlenített, nem szakképzett, sem elméleti, sem gyakorlati osztályozási ismeretekkel nem rendelkezik, s a rendszerrel is csak a gyakorlati munka közben ismerkedett meg. A két munkaerőnek egy óra alatt feszített tempóban kb. 40-50, hat óra alatt mintegy 250-300 dokumentumot sikerül átlagosan nemcsak a szükséges deskriptorokkal ellátni /esetünkben ez átlagosan 2-3 deskriptor hozzárrendelését jelentette művenként/, de a deskriptorokat képviselő lyukkártyára, illetve uniterm indexkártyára a tárgykörileg odatartozó dokumentum azonosságai számát - jelen esetben a leltári számot - begépelni, illetve belyukasztani, vagyis a kódolást elvégezni. Ezt a rendkívül gyors indexelési tempót, amelyet egyébként a kiküldetések szabta korlátozott idő tett szükségessé, természetesen csak úgy lehetett elérni, hogy az indexelésnél általában csak a dokumen-

tum címének elemzéséből indultunk ki. Néhány esetben /ezek száma elhanyagolható volt/ a tartalomjegyzékhez kellett fordulni, mivel a cím alapján lehetetlen lett volna a mű megfelelő tárgyköri besorolása. Nyilvánvaló, hogy a tartalomjegyzék analízise alapján nem elégedhettünk volna meg a 2-3, hanem 8-10 deskriptoros átlaggal is számolnunk kellett volna. Ezt a finomságot a jelenlegi objektív lehetőségek mellett irreális lett volna kitűzni. Mindamellett látni kell, hogy bármennyire inadekvátnak látszik is ez a kompromisszum első benyomásra, valójában ez a nem túl részletező, de azért gondos indexelés is biztos és meglévő kiindulópont a még tökéletesebb nyilvántartási rendszer kifejlesztéséhez. Egyébként minden esetben külön hangsúlyoztuk a további állománygyarapodás elmélyült, tehát a művek belső tartalmához fűződő, a tartalomjegyzék és a szöveg áttekintő ismerete alapján való indexelésének elengedhetetlenségét. Másrésztől még egy tényező csökkentette a csak címek alapján való osztályozás lehetséges hibáit. A hálózati és a helyi könyvtáros a gyakorlatból a szóbanforgó állomány könyveinek nagy átlagát már jól ismerte és így ezeket címük alapján is megközelítőleg úgy indexelte, mintha tartalomjegyzékükből és belső tartalmukból indult volna ki.

5.1 A tezauruszos fénylyukkártyás nyilvántartás elsajátításának kérdése

A társadalmi munkás könyvtárosok általában meglepően gyorsan, jól, néha közepesen alkalmazkodtak a rendszerhez és annak aktív, alkotó használatához. Ezzel úgy tűnik, kiállta a gyakorlat próbáját és elérte célját, hogy intellektuálisan könnyen lebirható feladat elé állítsa mind indexelő munkatársainkat, mind eljövendő használóit. Ugy véljük, ha az indexelő gyorsan kiismeri magát a rendszerben és képes annak konzekvens használatára, akkor nincs okunk kételkedni abban, hogy ez a visszakeresőnek, a kérdés feltevőjének is sikerülni fog.

Egy gyakorlati példával is megvilágítjuk a deskriptor-hozzárendelés, a tulajdonképpeni osztályozás módját. TÖRLEY-LÁSZTITY: Korszerű élelmiszerkémiai és vizsgálati módszerek c. könyvének tartalmát 4 deskriptorral fejeztük ki: a 26-os kódjelű huszbiokémiával, a 49-es biokémiai vizsgálati módszerekkel, a 126-os élelmészépparral és a 349-es üzemi minőségellenőrző vizsgálatokkal. Egy fordításon is illusztráljuk a műveletet. EISNER: Kolbász- és hús konzervek forgódobos sterilizálásához rendelt deskriptorok: a 156-os kódszámú hőkezelés, a 165-8s kolbászféleségek és a 167-es konzervek, konzerválás, tartósítás.

A visszakeresés a rendszernek megfelelően meg végbe a keresési kérdés elemekre bontásával, vagyis, ha valaki pl. egy olyan dokumentumot keres, amely a kábitás módjának az elvéreztetésre, a vágott test minőségi jellemzőire gyakorolt hatását vizsgálja, akkor előveszi az elvéreztetés vizuális lyukkártyáját, amelyen elméletileg az egész állomány jelölhető, de a valóságban természetesen csak az elvéreztetéssel foglalkozó művek leltári számait lyukasztották, majd előkeresi a kábitás, továbbá a minősítés lyukkártyáját is. Elő-

szőr külön-külön megvizsgálhatja mindegyiken az állományt, a leltári számok segítségével a leltárkönyvben előkeresve az ott lyukasztott egyes művek címét. Tulajdonképpen bármelyik lyukkártyán jelölt mű esetében feltételezhető, hogy ha szórványosan is, de adatokat találhat bennük a jelen esetben másik két témára vonatkozóan is, mert mind-egyik egy-egy elemét képezi az összetett keresési kérdésnek és gyakran a rokontémával is foglalkozik.

A lyukkártyás katalógus előnye viszont éppen a következő, a keresést meggyorsító műveletben domborodik ki, amikor a három tárgyköri kártyát a kábitását, az elváreztetését és a minősítését összeve-tik, pontosan egymásra helyezik és átnéznek rajtuk, hogy találjanak-e átvilágított lyukat, vagyis a közös, a komplex-kérdés minden elemét magában foglaló műre vonatkozó jelzést.

A könyvtárakban az állományt a rendszernek megfelelően azonossá-gi szám, gyakorlatilag a leltári számot jelentő numerus kurrens sze-rint rendeztük, tehát ez lett a raktári felállítás alapja is. Olyan helyeken, ahol szerzői betűrendes cédulakatalógus nincs - és a leg-több kisebb könyvtár természetesen semmilyen katalógussal nem ren-delkezett idáig - a leltárkönyv egyéb bizonylati funkciója mellett a dokumentum sorszámok rendjébe rakott, vagyis "dokumentum-kapus" in-formációhordozó szerepét is betölti szemben a "tárgyszó-kapus" infor-mációhordozóval a lyukkártyával, és ezzel a cédulakatalógust is pótol-ja. /Az idézőjelben szereplő kifejezések HOVÁNYI Gábor elnevezései./

6. A rendszer kiválasztásának indoklása

Egyesek bizonyára szemléletli liberalizmussal fognak vádolni, a-miért a könyvekre és általában az összállományra alkalmaztuk a fény-lyukkártya és az uniterm index-rendszereket. Részben már eddig is in-dokoltuk ezt a lépésünket, most röviden ismét kitérünk rá. Bár a sok témát tartalmazó dokumentumfajtáknál, mint a könyv, a koordinált in-dexelés kimerítő alkalmazása nehezebben megvalósíthatónak látszik, valójában még mindig sokkal könnyebb egy ilyen működő rendszer adott körülmények között való kiépítése, mint egy ETO katalógus létrehozá-sa, mely a Cranfield jelentés /4/ tanulsága szerint is legfeljebb a-zonos, sok tekintetben kisebb határfokkal dolgozó visszakereső rend-szer, mint az uniterm. A döntő kérdés az, hogy az ETO cédulakataló-gus létesítése a husipari műszaki könyvtárhálózatban és nyilván a többi kisebb iparágban is a nagyszámu karton miatt sokkal munkaigé-nyesebb, nehezebben beszerezhető gépelési kapacitást igényel és na-gyobb könyvtári szakmai felkészültséget feltételez. A jelenlegi rendszer, még ha beleszámítjuk is az eredetileg nagyobb szellemi be-ruházással járó deskriptor-rendszer kidolgozását, amely most és a későbbiekben gazdagon visszatérül, olyan megoldás, amelynek teljes üzembehelyezéséről könyvtárhálózatunkban mint befejezett tényről nyilatkozhatunk. Ez a döntő különbség. A kérdést így kell feltennünk. Semmilyen visszakereső rendszer nem általános érvényű, nem tökélete-sen kidolgozott, de a jelenlegi erőnkől is realizálható; egyébként főlényét a hagyományossal szemben sok téren, többek között a gépe-síthetőség terén is már egyértelműen bebizonyította.

Nem megvetendő előnye az sem, hogy az állományban található mindenfajta komplex információ feltárására alkalmas. Egy rendszer megalkotása természetesen nem öncél. Módszeresen kell figyelniünk, mire képes, mit nyújt a könyvtárosnak vagy olvasónak. Reméljük, érdemes lesz beszámolni azokról az előnyökről és hátrányokról, amelyeket használata során hálózatunkban tapasztalni fogunk.

oOo

1. melléklet

A SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÓ TARTALOMJEGYZÉKE

1. HUSIPARI NYERSANYAGOK, KÖZGAZDASÁGI ÉS ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK
2. Üzemszervezés, statisztikai és matematikai módszerek
3. Sertéstenyésztés, hizlalás, minősítés
4. Szarvasmarha-tenyésztés, hizlalás, minősítés
5. Termelés, fogyasztás, kereskedelem
6. Állatbetegségek, ante mortem állapot
7. Karbantartás, takarítás, munkavédelem
8. Burkoló- és csomagolóanyagok, fogyasztói csomagolás
9. Csomagológépek és berendezések
10. Belső anyagmozgatás, szállító- és tárolóedények
11. Élőállat, hus- és készáru szállítás, raktározás
12. Automatizálás

13. VÁGÓHIDI TECHNOLÓGIA
14. Tervezés, építés
15. Vágóvonalak, technológiai szervezés
16. Kábitás, szurás, elvéreztetés
17. Bőrfejtés, perzselés, forrázás
18. Bontás, hasítás, tisztítás
19. Vágási melléktermékek, szőr, vér, bélgyártás, belsőségek

20. HUSFELDOLGOZÁSI TECHNOLÓGIA ÉS HUSKÉSZITMÉNYEK

21. Tervezés, építés
22. Termelési vonalak
23. Darabolás, csontozás
24. Gyártáshigiéne
25. Aprítás, darálás, keverés
26. Fűszerek, ízesítő- és adalékanyagok, enzimek, vitaminok
27. Töltés, formázás
28. Füstölés
29. Főzés, sütés, sterilizálás
30. Szárítás, liofilizálás
31. Hűtés, fagyasztás és felengedtetés
32. Irradiáció és minden elektromos eljárás
33. Vörösarú, felvágottak gyártása
34. Kolbászok
35. Hurka, sajtfélék, speciális husermékek
36. Pácolt, sózott készítmények és eljárások általában
37. Zsirgyártás, zsír
38. Huskonzervek és prezervek, tartósítás

39. HUS ÉS HUSKÉSZITMÉNYEK FIZIKAI, KÉMIAI TULAJDONSÁGAI ÉS MINŐSÉGENEK ELLENŐRZÉSE

40. Minőségi jellemzők általában
41. Állomány porhanyósság, forma
42. Szín, szag, íz, érés
43. Vistartóképeség
44. Kémiai összetétel, tápérték, pH, post mortem állapot
45. Fehérjék, zsirok, szénhidrátok
46. Egészségügyi ellenőrzés, élelmiszer-egészségügy
47. Szabványosítás, készáru-ellenőrzés
48. Vizsgálati módszerek, mérések, műszerek, laboratóriumok

49. HUSIPARI MIKROBIOLÓGIA

50. Bakteriológia, hasznos baktériumok
51. Baktériumok, vírusos kórokozók
52. Gombák, élesztők, parazitológia
53. Szövettan, hisztokémia, komplex izomvizsgálat
54. Romlás, mérgezés, konzerválószeres, antibiotikumok

55. VEGYES KÉRDÉSEK

56. Konferenciák, kongresszusok, gyűjteményes munkák
57. Általános jellegű kézikönyvek, oktatás, tájékoztatás
58. Tudománypolitika, kutatásügy, ipartörténet

DESZKRIPTOR-JEGYZÉK

258. Mikrobiológia

- 259. Bakteriológiai rendszertan
- 260. Élelmiszervizsgálat, bakteriológia
- 261. Husipari mikrobiológia
 - 262. Antibiotikumok
 - 263. Baktericid szerek
 - 264. Baktérium izolálás
 - 265. Coli
 - 266. Csomagolás
 - 267. Élesztők
 - 268. Enterococcusok

TEZAUROSZ

ÁLLATORVOSTAN ld. még Állattenyésztés Biokémia Mikrobiológia
 Szövettan Husipar

⋮

ÁLLATTENYÉSZTÉS ld. még Állatorvostan Biokémia Husipar Mikrobiológia
 Szövettan

⋮

ANTIBIOTIKUMOK ld. Mikrobiológia Husipari mikrobiológia

⋮

BAKTERICID SZEREK ld. Mikrobiológia Husipari mikrobiológia

⋮

BAKTERIOLÓGIAI RENDSZERTAN ld. Mikrobiológia

⋮

BAKTÉRIUM IZOLÁLÁS ld. Mikrobiológia Husipari mikrobiológia

⋮

COLI ld. Mikrobiológia Husipari mikrobiológia

⋮

CSOMAGOLÁS ld. Mikrobiológia Husipari mikrobiológia

⋮

ÉLELMISZERVIZSGÁLAT ld. Mikrobiológia

⋮

ÉLESZTŐK ld. Mikrobiológia □ Husipari mikrobiológia

⋮

ENTEROCOCCUSOK ld. Mikrobiológia □ Husipari mikrobiológia

DESZKRIPTOR-JEGYZÉK

/Speciális rész/

126. Husipar, élelmezési ipar
126/1. Husárgyártási technológia
126/2. Vágóhídi technológia
-127. Adalékanyagok

⋮

-166. Kolbászyártás

TEZAUROSZ

/Speciális rész/

CSONTOZÁS ld. Kolbászyártás

⋮

FÜSTÖLÉS ld. Kolbászyártás

⋮

FÜSZERADAGOLÁS ld. Kolbászyártás

⋮

KIVÁGÁS ld. Kolbászyártás

⋮

KOLBÁSZGYÁRTÁS

⋮

LÉGTELENÍTÉS ld. Kolbászyártás

⋮

NYERSANYAG ELŐKÉSZÍTÉS, MARHAHUS ld. Kolbászyártás

⋮

NYERSANYAG ELŐKÉSZÍTÉS, SERTÉSHUS ld. Kolbászyártás

⋮

PÁROZÁS ld. Kolbásgyártás
 :
 PASZTA BEGYURÁS ld. Kolbásgyártás
 :
 PASZTA ÉRLELÉS ld. Kolbásgyártás
 :
 PÉPKÉSZÍTÉS ld. Kolbásgyártás
 stb.

.□.

3.melléklet

A HUSIPARI KÖNYVTÁRHÁLÓZATBAN LÉTESÜLT KATALÓGUSOK

A vállalati műszaki könyvtár megnevezése	Könyvállomány nagysága kötetben
Fénylyukkártyás katalógus	
Csongrád megyei Husipari Vállalat	1832
Állatforgalmi és Husipari Tröszt	1300
Békés megyei Husipari Vállalat	1274
Fejér megyei " "	687
Szolnok megyei " "	658
Baranya megyei " "	610
Veszprém megyei " "	608
Győr-Sopron megyei " "	510
Borsod megyei " "	500
Uniterm katalógus	
Komárom megyei Husipari Vállalat	535
Pest-Nógrád megyei " "	529
Vas megyei " "	228
Somogy megyei " "	208

.§.

I R O D A L O M

1. LANGHANGS, S. - KWEITSCHER, Fr.: Symposium "Entwicklung von Deskriptorsystemen und ihre Nutzung beim Wiederauffinden von Informationen." /Kurzbericht./ = ZIID Zeitschrift, 13.k. 3.sz. 1966. p.79-80.
2. MOOERS, C.N.: The indexing language of an information retrieval system. = Information retrieval today. Minneapolis, Minnesota Center for Continuation Study University of Minnesota, 1963. p.21-36.
3. STERN, B.T.: General survey of informations systems. = British Plastics, 38.k. 10.sz. 1965. p.619-623.
4. CLEVERDON, C.W. - MILLS, J. - KEEN, M.: Aslib Cranfield research project. Factors determining in the performance of indexing systems. Vol. 1-2. An investigation supported by a grant to Association of Special Libraries and Information Bureaux by National Science Foundation. Cranfield, ASLIB, 1966. 2 db.
5. KÖNYVEK

The science of meat and meat products. San Francisco - London, Freeman, 1960. 438 p.

KRAMER, A. - TWIGG, B.A.: Fundamentals of quality control for the food industry. Westport, 1962, 512 p. /AVI books on food processing./

A husipari gyakorlat kézikönyve. 1.köt. Vágóhídi technológia, a hus és a vágási termékek elsődleges feldolgozása. Szerk. Lőrincz Ferenc. Bp. Műszaki K. 1961. 539 p. 7 t.

A husipari gyakorlat kézikönyve. 2.köt. KÁRPÁTI György - KÖKÉNY Gyula: A hus ipari feldolgozása, husipari készítmények. Szerk. és közrem. Lőrincz Ferenc. /Kieg. Tomán Zoltán./ Bp. Műszaki K. 1958. 399 p. 1 t.

POLYÓIRATOK

Animal Breeding Abstracts. Commonwealth Agricultural Bureaux, Farnham Royal, Edinburgh.

Nutrition Abstracts and Reviews. Commonwealth Agricultural Bureaux, Farnham Royal, Edinburgh.

Journal of the Science of Food and Agriculture. Society of Chemical Industry, London.

Bibliography of Agriculture. Library of the US Department of Agriculture, Washington.

Biological Abstracts. Biological Abstracts Inc., Philadelphia.

S^S

TÓTH, I.A.: Coordinate indexing for information retrieval on Uniterm and peek-a-boo cards in the library network of the meat industry

The author stresses the necessity of developing a highly specialized descriptor-system or indexing language for each branch of industry.

According to the report, the UDC seems to be fully inadequate for information retrieval in the meat industry.

The first phase of the construction of a thesaurus started with the collecting of terms used in the table of contents of the Information Bulletin of the meat industry. Using further sources: handbooks, periodicals, trade literature, a thesaurus consisting of 353 descriptors and 1240 related terms has been developed.

The information media used are Uniterm cards and peek-a-boo cards. The report includes details of the organization of the information services in the technical libraries of the meat industry, as well as the methods for the extension of the use of the system.

The report proves the advantages of the use of peek-a-boo cards and of classifying documents only by their title for small libraries with modest financial support and personnel.

ТОТ, И.А.: Поиск информации на основе дескрипторного, координатного индексирования на УниTERM- и суперпозиционных картах в сети технических библиотек мясной промышленности

Автор предполагает, что отдельные отрасли промышленности должны разработать для себя самостоятельный дескрипторный язык, т.е. язык индексирования.

Рассматривая предпосылки разработки тезауруса для мясной промышленности автор считает УДК непригодной для обработки документов.

Начало создания подбора дескрипторов для мясной промышленности считается от составления сборника понятий, встречающихся в содержании отдельных выпусков отраслевого Информационного Бюллетеня. Создан тезаурус, содержащий 353 дескрипторов и 1240 индивидуальных понятий, используя кроме бюллетеня источниками ряд справочников, журналов и фирменных проспектов.

Рассматриваются носители информации суперпозиционная карта и Унитерм-карта, условия введения их в отдельные технические библиотеки сети библиотек мясопромышленных заводов, метод ознакомления потребителей с системой указателя и метод индексации.

Автор доказывает преимущество выявления книг с помощью суперпозиционных карт и их классификации исключительно по заглавиям, при составлении комплексного информационного каталога в огромных условиях относительно рабочей силы и материальной обеспеченности библиотеки.

§§§

TÓTH, I.A.: Informationsrecherche mit einem koordinierten Indexsystem und Uнитерм- und Sichtlochkarten im technischen Bibliotheksnetz der Fleischwarenindustrie

Laut der Voraussetzung des Autors sollen die Industriezweige ihr eigenes Deskriptorsystem, bzw. ihre eigene Indexsprache ausbilden; dabei findet er die Dezimalklassifikation ungeeignet für die Bearbeitung von Dokumenten.

Die erste Phase der Schaffung eines Deskriptoren-Verzeichnisses für die Fleischwarenindustrie begann mit der Sammlung von spezifischen Fachbegriffen aus dem Inhaltsverzeichnis des Informationsbulletins der Fleischwarenindustrie. Daneben wurden zahlreiche Handbücher, Zeitschriften und Firmenprospekte geprüft und die geeigneten Fachbegriffe in einem Thesaurus, bestehend aus 353 Deskriptoren und 1240 Einzelbegriffen aufgenommen.

Die Informationsträger sind Sichtlochkarten und Uнитермkarten. Der Bericht behandelt die Umstände der Einführung des Systems in den technischen Bibliotheken der Betriebe, sowie die Methoden der Propagierung des Systems und der Indexierung.

Betont werden die Vorteile für kleinere, über beschränkte Mittel und wenig Personal verfügende Bibliotheken, die sich einerseits aus der Applikation von Sichtlochkarten zur Indexierung von Dokumenten, andererseits aus der Klassifikation auf Grund der Titeln ergeben.

! !